

LADO POHAR

Zveza borcev Slovenije včeraj, danes in jutri

Uvod

V prvi lanske številki revije *Teorija in praksa* se je tedanji predsednik borčevske organizacije Bogo Gorjan vprašal, kaj danes pomeni ZZB Slovenije, ko ima še okoli sto tisoč članov. Avtor je razčlenil zgodovinske korenine pripadnikov slovenskega partizanstva, njihove cilje in pričakovanja ter njihovo povojno usodo, vključno s pogostimi predčasnimi upokojitvami in bolečimi političnimi degradacijami udeležencev NOB. Kljub temu, da je večina dočakala sedanjí čas kot upokojena generacija, je vendar v glavnem do danes ostala politično dejavna. Gorjan je opisal »prizadetost in kritičnost borcev pri uresničevanju sistema«, njihov »odnos do ZK in SZDL«, »vrednote NOB danes« ter odnos borcev do »nekaterih perečih in razvojnih vprašanj«. Na koncu je zastavil vprašanje: »Ali je ZZB Slovenije kot DPO še v stanju, da kljub svoji dolgi zgodovini živi v našem prostoru, ne da bi zavirala sodobne družbene procese? Moj odgovor je pozitiven«, – si je Gorjan sam odgovoril – »in osebno verjamem, da se ne umikamo s političnega prizorišča kot ovira novemu, niti objektivno niti subjektivno«.

Takratni predsednik ZZB Slovenije je torej pred letom dni nakazal to, o čemer borčevska organizacija danes intenzivno razmišlja ter skuša postopno uresničiti. Pri tem ne gre toliko za politično pogojen, samodejen umik borcev s politične scene, kot za nujno prilagoditev danostim, ki jih terjajo življenjske zakonitosti posameznika in družbe.

Ko na prošnjo redakcije *Teorija in praksa* nadaljujem Gorjanova razmišljanja, ne nameravam znova razčlenjevati nalog in pomena organizacije, katere naravo je nekako opredelil čas ob resoluciji Informbiroja, ko so jo pred 40 leti ustanovili. Ne želim tudi polemizirati z ocenami o njeni politični naprednosti ali konzervativnosti. To je lahko sicer racionalno početje ali pa zgolj pavšalno etiketiranje; vsekakor pa je v tem pogledu pametneje ocenjevati ravnanje posameznikov, kot pa organizacije v celoti. Kljub temu bom v prvem delu tega zapisa navedel nekaj stališč borčevske organizacije do nedavnih pomembnih dogodkov v Sloveniji, ne da bi skušal njene usmeritve vrednotiti oz. politično presojati. Nato bom v drugem poglavju skiciral nekaj dilem in spoznanj borčevske organizacije, ki ji v splošnih razvojnih tokovih družbe pripravljajo pogoje in možnosti za prilagoditev gospodarski in politični prenovi Slovenije in Jugoslavije.

ZZB NOV Slovenije je v peteklem letu sodelovala pri vseh pomembnejših političnih akcijah. Stališča, ki jih povzemamo iz njenega odnosa do štirih osrednjih letošnjih političnih dogajanj v Sloveniji – zbor v Cankarjevem domu, priprave Temeljne listine, političnega pluralizma ter ustavnih amandmajev – zgovorno dokazujejo njeno osnovno usmeritev.

Ob zborovanju v Cankarjevem domu je bila Zveza borcev podpisnik izjave proti uvedbi izrednega stanja, za mir in sožitje na Kosovu. Nato smo »zaradi usodnih razpotij, pred katerimi stoji naša družba, soglašali, da je potrebno sprejeti nov zaokrožen dokument o vprašanih demokracije, ustavnosti, suverenosti in zakonitosti v Sloveniji.« Slovenska borčevska organizacija je bila dejavna sooblikovalka Temeljne listine in ena njenih predlagateljic. »Z njo izražamo svojo, v stoletnih bojih in trpljenju slovenskega ljudstva potrjeno in v NOB dokončno izbojevano pravico, da suvereno urejamo temeljna življenjska vprašanja skladno s koristmi slovenskega naroda in razvojnimi zahtevami lastne države.

Generacija, ki je častno in pokončno opravila svojo zgodovinsko poslanstvo, se v listini, skupaj z mladimi okolenji odločno zavzema za demokratično prenovo samoupravnega socializma, zagotovitev človekovih, državljskih in delavskih pravic ter za enakopravne mednacionalne odnose. Z njo izražamo našo skupno voljo, v kakšni federativni, demokratični skupnosti jugslovanskih narodov hočemo živeti, v čem ne more biti popuščanja in za kakšno SFRJ se bomo tudi v prihodnje borili.«

Kmalu zatem je Zveza borcev oblikovala svoj pogled na prenovo SZDL. V posebnem dokumentu je oblikovala svoje poglede na to, kako naj se fronta organiziranih socialističnih sil usposobi za nove naloge v političnem pluralizmu in demokraciji.

»Smo za pluralizem idej, pogledov in interesov, katerega središče in cilj je človek kot samostojen, suvereni nosilec oblasti. Smo za pluralizem, ki nastopa z argumenti ter temelji na odgovornosti in etiki javnega delovanja in komuniciranja. Težimo k višji ravni politične kulture, spoštovanju ter zaščiti celovite človekove osebnosti. Ob uveljavljanju takega pluralizma smo proti vsakršni njegovi zlora bi s strani nacionalističnih, konzervativnih in drugih struj, ki so v nasprotju z načeli avnojske Jugoslavije. Zavračamo demagogijo, liderstvo, manipulantstvo, politikanstvo, podcenjevanje NOB ter vloge ZK, vse, kar vnaša med ljudi spore, razdor in sovraštvo.

Prenavljanje SZDL naj poteka v strpnem, demokratičnem dialogu ob spoštovanju ustavnosti in zakonitosti. Novo SZDL gradimo na dogovarjanju in sporazumevanju s podobno ali dobronamerno drugače mislečimi. Enakopravno iščemo pota sožitja, z ustvarjalnim sodelovanjem in argumenti skušamo graditi sintezo za reševanje najpomembnejših družbenih vprašanj. Z različnostjo in spopadanjem idej in pobud posameznikov in organizacij je treba iskati konkretne rešitve, ki nas ne bodo ločevale, temveč združevale in prispevale k hitrejšemu zadovoljevanju skupnih ciljev.

Prenova SZDL ni sama sebi namen, marveč je pričetek temeljite reforme političnega sistema. Omogoči naj, da se bodo različni družbeni interesi in zasnove njihovega uveljavljanja razreševali demokratično, zlasti v svobodnih, demokratičnih oblikah izražanja ljudske volje pri izbiranju, nadzoru in zamenjavi nosilcev oblasti.

Potrebna so pravila obnašanja in demokratičnega postopka pri udejanjanju

pluralističnih pobud in predlogov v skupščinskem sistemu. Z njimi naj SZDL zagotovi najširše odločanje ljudi na temelju pravne države, večje veljave skupščinskega sistema, krepitve civilne družbe in uveljavljanja človekovih pravic ter svojboščin.

Člani Zveze borcev so se aktivno vključili v razpravo pred sprejetjem ustavnih amandmajev v Skupščini SR Slovenije, predstavniki borčevske organizacije pa so sodelovali tudi v ustavni komisiji Skupščine SRS. Javno razpravo je povzelo predsedstvo ZB in je v skladu z razpoloženjem članstva in slovenske javnosti podprlo predložene ustavne amandmaje ter pooblastilo svoje delegate, da tako odločajo v Skupščini SR Slovenije.

V končni razpravi se je predsedstvo ZB Slovenije osredotočilo na vprašanja, ki so v delu jugoslovanske javnosti in nekaterih ustanovah naletela na nerazumevanje ali celo na obsodbo.

»Predsedstvo ugotavlja – poudarja sklepni dokument borčevske organizacije – da opredelitev pravice do samoodločbe naroda (vključno do odcepitve in združitve) ni nekaj novega, ampak je bila ta zagotovljena v vseh dosedanjih temeljnih ustavnih določilih. To temeljno pravico je slovenski narod uzakonil med NOB s sklepi Kočevskega zbora in prvega zasedanja SNOS-a v Črnomlju, po drugem zasedanju AVNOJ-a. Normativna opredelitev pravice do samoodločbe, ki zato ne bi smela nikogar motiti, pa ne počiva le na njeni zgodovinski utemeljenosti, ampak tudi na skladnosti s splošno sprejetimi načeli mednarodnega prava. Taka opredelitev te pravice pa ne pomeni, da s tem Slovenija izraža svoj interes za odcepitev ali da podpira nacionalistične in separatistične težnje, temveč je to izraz njene suverenosti in enakopravnosti.

Zato bomo borci tudi v bodoče odločno nasprotovali razpihovanju nacionalne nestrpnosti pri nas v Sloveniji in drugod v Jugoslaviji, ki vse usodneje ogroža bodočnost jugoslovanske skupnosti.

Opredelitev ekonomske suverenosti republike prav tako ne pojmuje v smislu odrekovanja ali blokiranja pristojnosti federacije, ampak kot utrjevanje odgovornosti, da odločata tako federacija kot republika, vsaka v skladu s svojo ustavno pristojnostjo ter ukrepata v okvirih ustavno določenega sistema.

Predsedstvo tudi odločno podpira določbo, ki govori o razmerah za uvajanje izrednih razmer v miru – te namreč dozdej niso bile urejene v republiški ustavi niti v obstoječi zvezni ustavi. Odnose med narodi je mogoče uspešno urejati samo na podlagi medsebojnega sporazumevanja, spoštovanja in enakopravnosti, ne pa z grožnjami ali celo uporabo sile.«

Oblike organiziranosti

Zveza združenj borcev NOV Slovenije je trenutno še družbenopolitična organizacija, ki šteje 84.614 članov. Ustanovljena je bila 1948. leta kot organizacija udeležencev narodnoosvobodilnega boja Slovenije in je del Zveze združenj borcev NOV Jugoslavije. Njene temeljne dejavnosti so ohranjanje in razvijanje izročil NOB ter skrb za socialno varnost borcev.

Njena organizacija temelji na delu v krajevnih skupnostih, kjer deluje 964 krajevnih organizacij ZZB, in v 65-ih občinskih odborih. V Ljubljani in Mariboru delujeta mestna odbora, v Kopru pa obalno-kraški medobčinski svet ZZB. Občinski odbori se povezujejo v medobčinske svete. Organizacija deluje še z več kot 100 koordinacijskimi odbori enot in služb NOV in POS, aktivistov bivših okrožij OF,

odborov bivših političnih zapornikov, internirancev in izgnancev ter prek 49 zvez invalidov, ki štejejo 164 sekcij in 6.958 članov. Obstaja le nekaj aktivistov ZZB v podjetjih, saj je zaposlenih le še 1.468 članov.

Najvišji organ ZZB NOV Slovenije je skupščina, med skupščinama republiški odbor, katerega izvršilni organ je predsedstvo. Naloge uresničujejo prek delovnih teles, kot so: svet za ohranjanje in razvijanje tradicij, koordinacijski odbori enot in služb NOV in POS pa komisije za: zgodovino, socialno-zdravstvena vprašanja, priznanja posebne dobe, vojaške vojne invalide, bivše politične zapornike, internirance in izgnance, vojne ujetnike, mednarodne stike in zamejstvo, odlikovanja, SLO in DS, ekonomska vprašanja, kadrovske in administrativne zadeve, vloge in pritožbe ter odbor sekcije španskih borcev.

Ker je bil narodnoosvobodilni boj na vsem slovenskem etničnem ozemlju, vzdržuje borčevska organizacija najtesnejše stike s partizanskimi in antifašističnimi organizacijami v sosednji Avstriji in Italiji, v kateri je večina članstva slovenski živelj.

Zveza koroških partizanov je samostojna organizacija slovenskih antifašističnih borcev, ki deluje že 43 let, šteje 400 članov in je med vsemi organizacijami koroških Slovencev najbolj živo povezana s partnersko organizacijo v matični domovini.

Slovenski partizani v Italiji so člani enotne organizacije Vsedržavnega združenja partizanov Italije (VZPI/ANPI), ki združuje 5.300 antifašističnih borcev, partizanov, aktivistov in žrtev fašističnega nasilja na Tržaškem, Goriškem ter pokrajinah Videm ter Pordenone. Poleg tega na Tržaškem deluje še samostojno združenje slovenskih aktivistov in invalidov NOV z okrog 1.700 člani.

Prihodnost organizacije

Težko je govoriti o prihodnosti organizacije, katere člani so stari v povprečju nad 70 let. Kljub temu je ZB lani odločno podprla težnje po prehodu iz enopartijske v večstrankarsko ureditev ter pričela iskati svoje novo mesto in položaj v okviru prenove političnega življenja Slovenije in Jugoslavije. Letos pa v ta namen pripravlja nov program in statut. Zadnji je šele v prvem osnutku, vendar je naši organizaciji v razpravi o njunih izhodiščih na ravni Slovenije kot Jugoslavije že uspelo zavrniti dve nesprejemljivi težnji prihodnje organiziranosti. Prva – ta se pojavlja predvsem na jugu države – je namesto dosedanje teritorialne povezanosti nacionalnih organizacij ponujala načelo enotne zveze borcev, ki bi bila centralizirana v vsedržavnem okviru, prek nekdanjih bojnih enot. Mnoge imajo svoje sedeže in največ volilnih članov v Beogradu.

Hkrati je ZZB Slovenije ob podpori večine borčevskih organizacij v državi zavrnila tudi misel, da bi vrzeli v vrstah borčevske organizacije obnavljali bodisi potomci borcev, bodisi simpatizerji iz članstva različnih organizacij, v katerih mladi ohranjajo in razvijajo zgodovinska izročila in vrednote NOB.

V načrtu programa, ki je tudi še v razpravi, pa se ZZB NOV opredeljuje kot Združenje udeležencev narodnoosvobodilne vojne (in bo z njihovim odhodom tudi prenehalo). Na območju Slovenije bo delovalo kot enotna, samostojna organizacija, v Jugoslaviji pa se bo z republiškimi organizacijami borcev povezovala v Zvezo združenj borcev NOB Jugoslavije. Ne bo pa več družbenopolitična, temveč družbena organizacija, ki bo, kot podobna veteranska združenja v drugih deželah, obrnjena bolj k interesom in potrebam svojega članstva. Temeljno izho-

dišče delovanja ZZB NOV bo v zavezanosti organizacije in članov občim človeškim idealom, demokratičnim pravicam in svoboščinam človeka, posebej vrednotam, ki so se potrdile v narodnoosvobodilnem boju. Združevala in zastopala naj bi kar največ skupnih interesov bivših borcev, aktivistov, vojnih invalidov, zapornikov, internirancev ter drugih žrtev nacifašizma. ZB jih bo povezovala ne glede na njihovo politično, nazorsko, nacionalno ali versko pripadnost.

Svoje člane bo spodbujala, da bodo na podlagi svojih zgodovinskih izkušenj dejavno sodelovali pri družbenem življenju in razvoju na vseh ravneh, od krajevnih skupnosti do zveze.

Med načeli delovanja je tudi pravica članov, da se svobodno in samostojno opredeljujejo za pripadnost političnim organizacijam, zvezam, strankam ali gibanjem v vsakodnevnem političnem življenju, pri volitvah ter skupščinskem odločanju. Pri svojem družbenopolitičnem udejstvovanju naj bi sodelovali z zvezami, političnimi in družbenimi dejavniki ter društvi, ki si prizadevajo za podobne cilje, njihovi programi in delovanje pa vsebujejo pozitiven odnos do narodnoosvobodilnega gibanja, njegovih zgodovinsko ovrednotenih pridobitev, izročil in udeležencev.

Zveza združenj borcev NOV si bo v svoj program zapisala, da bo podpirala razvoj sodobne družbene ureditve demokratičnega socializma, ki bo temeljila na pravni državi in spoštovanju človekovih pravic, na idejnem, političnem in lastninskem pluralizmu, tržnem in v svet odprtem gospodarstvu, na ustvarjalnem delu, znanju in potrebni solidarnosti. Zavzemala se bo za suverenost in polno enakopravnost države slovenskega naroda, za njeno sodelovanje z narodi in narodnostmi Jugoslavije na novo dogovorjenih načelih – s pravico do samoodločbe, vključno s pravico do odcepitve. Njeni člani pa se bodo pri tem zavzemali za obrambo svobode, samostojnosti in neodvisnosti SFRJ. Kot aktivni udeleženci narodnoosvobodilnega gibanja, med katerimi so strahote II. svetovne vojne zahtevale največji krvni davek, si bodo borci v svoj program zapisali tudi stališče, da sta jim mir in varnost največji vrednoti. Zato bo Zveza združenj borcev NOV med svoje temeljne naloge vsekakor uvrstila sodelovanje v akcijah za ohranitev miru doma in v svetu, za spoštovanje in razvijanje načel miroljubnega sožitja med narodi in državami, za enakopravnost, samostojnost in neodvisnost vseh narodov in narodnosti. Aktivno se bo zavzemala za razumevanje med različno mislečimi ljudmi. Nasprotovala bo sejanju strahu, sovraštva ter nestrpnosti med narodi ter ljudmi, posebej v Jugoslaviji, pa tudi v svetu. Sodelovala bo v boju proti oživiljanju fašizma, nacizma in revanšizma ter proti vsem drugim oblikam kršenja človekovih in narodnostnih pravic. Pri varovanju svobode in neodvisnosti se bo ZB zavzemala za primerno obrambno sposobnost naše družbe na podlagi sodobnih načel sistema splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite.

Volitve

Borci se zavedamo, da se pripravljamo na volitve v času naglih, prelomnih zgodovinskih premikov v svetovnem, evropskem razsežju in v okviru Jugoslavije. Vse to zlasti slovenski narod postavlja vnovič pred usodne odločitve. V zgodovinski prelomnici druge svetovne vojne je splošna narodna zavest o potrebi skupnega boja premagala strankarsko razcepljenost ter v okviru OF strnjevala prizadevanja za osvoboditev in lastno državo. Napredek v njej je zavrila monopartijska oblast, ki jo zdaj želimo spremeniti v pluralistično. Ob uveljavljanju demokratične prenov

celotnega političnega in družbenega sistema, ki jo borci podpiramo, pa vendar sodimo, da ne gre zametavati izkušenj preteklosti. Zato menimo, da bi morali vsi dosedanja in novi politični dejavniki spoštovati kontinuiteto, seveda ob upoštevanju spremenjenih zgodovinskih okoliščin in kritično ovrednotenih napakah preteklosti. Politično nezrelo in kratkovidno pa bi bilo, če bi iz preteklih napak, slabosti in skrajnosti skušali ustvarjati nove, obnavljati sovraštvo in razdor ali enačiti zgodovinsko nezdružljive kategorije.

Zlasti bi bilo škodljivo, če bi se v volilnem boju cepile tiste zgodovinsko preverjene demokratične politične sile, ki so vodile NOB in povojno graditev. Za Zvezo komunistov in Socialistično zvezo velja to še posebej, zlasti zaradi njunih zaslug za odpiranje procesa demokratične prenove družbe po mirni poti.

Borci bomo v nasprotju z vse pogostejšimi poizkusi delitev in razhajanj še naprej povezovalni in usklajevalni dejavnik. Naš cilj je, da bi pomagali zagotoviti demokratični politični sistem, ki bo omogočal mirno, svobodno, enakopravno in konstruktivno soočanje različnih političnih sil in interesov, tako da bo v Sloveniji in Jugoslaviji možno sožitje v različnosti – na temelju civilizacijskih dosežkov človeštva.

Zveza borcev sama nima pretenzij v boju za oblast, njeno članstvo pa je politično strukturirano in zato ne bomo na volitvah nastopali kot samostojna politična stranka. Volitve vendar pričakujemo kot aktivni družbenopolitični dejavnik, ker sodimo, da je to ena skupnih nalog, ki zahteva usklajen nastop zgodovinsko preizkušenih, demokratičnih, socialističnih sil. Le tako bodo rezultati volitev lahko prispevali k zagotovitvi demokracije, pravne države, k uspešnejšemu reševanju družbenogospodarske reforme, izhodu iz gospodarske krize ter polni narodnostni enakopravnosti suverenih narodov Jugoslavije.

ZB bo kot avtonomna organizacija nastopala na volitvah samostojno, seveda v povezavi s političnimi zvezami, katerih cilji so skladni z interesi našega članstva. Člani ZB bomo izkoristili aktivno in pasivno volilno pravico. Vnaprej ne bomo dali nepodpisane menice nobeni stranki, zvezi ali kandidatu. Politična združenja, njihove programe in kandidate bomo podpirali po lastni presoji, zlasti pa v soodvisnosti njihovega odnosa do temeljnih družbenopolitičnih ciljev; posebej do NOB ter interesov borčevske populacije.

Predvsem pa se bomo kot družbenopolitični delavci in aktivisti vključili v celovit volilni proces, od kandidiranja, izbire kandidatov, njihove predstavitve, popularizacije in izbire. Pri vsem tem bomo skrbeli, da bodo to zares neposredne, tajne in demokratične volitve; da bo vse potekalo korektno, razvidno in za vse sprejemljivo, pa tudi da bosta njihov pravi cilj in središče vsega človek – državljani kot svobodni ustvarjalec, osnovni in samostojni nosilec oblasti in odločanja. V ospredju te naše skrbi bodo tudi njegovo delovno in bivalno okolje ter take spremembe, razvoj in napredek, ki naj služijo predvsem občanovim neposrednim potrebam in interesom.

Za zgodovinsko objektivno podobo NOV

Ohranitev in razvijanje izročil in pridobitev NOB bosta seveda ostala ena temeljnih nalog ZZB NOV Slovenije. Zveza si bo prizadevala za realno in objektivno, zgodovinsko ovrednoteno oceno NOB. Zavzemala se bo, da bi sedanji rodovi vrednote NOB spoznavali, cenili in spoštovali in jih posredovali prihodnjim rodovom. Te vrednote pa morajo postati skrb vse družbe, da bi pozitivno soobli-

kovale sodobno demokratično skupnost in posameznike v njej. V ta namen bodo člani in organizacije ZZB NOV sodelovali s prosvetnimi, znanstvenimi, kulturnimi, telesnokulturnimi in drugimi organizacijami, pa tudi s teritorialno obrambo in Jugoslovansko ljudsko armado, predvsem torej s tistimi, ki združujejo mladino.

Borčevska organizacija bo spodbujala prikazovanje celovite in nepotvorjene podobe NOB ter objektivno vrednotenje doprinosa njenih udeležencev; podpirala bo napredek in posodabljanje domovinske vzgoje, znanstveno in kulturnoumetniško ustvarjalnost, povezano s tematiko NOB, spominsko pričevalno, zgodovino-pisno, muzealsko in spomeniško varstveno dejavnost.

ZZB bo spodbujala tudi strokovno, znanstveno in zgodovinsko dokumentirano preverjanje tistih dogajanj med vojno in po njej, ki so zaradi napačnih ocen ali neupravičenih posegov povzročila škodo posameznikom ali skupinam. Prizadevala si bo, da se ugotovljene nepravilnosti popravijo in povrne povzročena škoda, ob izgubi življenja pa omogoči svojcem pravica do spominskega obeležja tudi na grobu.

Mednarodno sodelovanje

Na mednarodnem področju bo Zveza borcev sodelovala in se povezovala z nacionalnimi in mednarodnimi organizacijami bivših borcev ter z organizacijami pripadnikov odporniških, protifašističnih gibanj in vojnih žrtev drugih narodov. Posebne stike in odnose pa bodo republiško vodstvo in občinske organizacije na obmejnih področjih razvijale in bogatile z borčevskimi organizacijami Slovencev v zamejstvu, zlasti v Italiji in Avstriji. Posebno zavzeto bo sodelovala z organizacijami borcev, vojnih veteranov in žrtev vojne v okviru delovne skupnosti Alpe-Jadran.

Zavzemala se bo za podporo osvobodilnim in drugim naprednim gibanjem v svetu.

Ljubljana, januar 1990